

УДК 336. 26(100:477)

Динь І. М.,

старший викладач кафедри менеджменту, податкової та бюджетної політики

Градова О. В.,

студентка 3-го курсу економічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті розглянуто проблеми запровадження єдиного соціального внеску в Україні та запропоновано напрями їх вирішення з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: єдиний соціальний внесок, соціальні фонди, система соціального страхування.

В статье рассмотрены проблемы внедрения единого социального взноса в Украине и предложены направления их решения с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: единый социальный взнос, социальные фонды, система социального страхования.

The article explores the problems of introduction of a unified social tax in Ukraine and suggests ways to solve them taking into consideration the international experience.

Keywords: single social contribution, social funds, social insurance system.

Постановка проблеми. Трансформація економіки України є складним і багатограним процесом, пов'язаним зі зміною форм фінансових відносин, з одного боку, та необхідністю забезпечення якісних умов життя громадян – з іншої. В Україні з 1998 року триває процес створення ефективно діючої системи соціального страхування. Проте гарантованість забезпечення всім членам суспільства зростаючого рівня життя стикається з необхідністю вирішення проблеми фінансового забезпечення соціальних видатків. З огляду на це, вітчизняна система соціального страхування потребує подальшого вдосконалення. Одним зі способів комплексного розв'язання проблем розвитку системи загальнообов'язкового соціального рахування є збирання страхових внесків у формі консолідованого платежу, що отримав назву "єдиний соціальний внесок" (ЄСВ).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведення реформ у системі соціального страхування, що триває у багатьох зарубіжних краї-

нах, призвело до зацікавленості з боку багатьох вчених. Вивченню проблеми реформування системи соціального страхування та запровадження ЄСВ, зокрема, присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців: Б. Зайчука, О. Залетова, Н. Внукової, М. Кравченко, В. Куценко, Е. Лібанової, М. Мальваного, Б. Надточія, М. Папієва, В. Райхера, С. Реверчука, У. Садової, Н. Шаманської, С. Юрія та ін.

Разом з тим, з огляду на прийняття Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування”, постає потреба наукового обґрунтування доцільності запровадження ЄСВ із ретельним аналізом можливих негативних наслідків, що супроводжують цей процес. Відтак, варто звернутися до зарубіжної практики стгування ЄСВ з метою врахування позитивних та негативних аспектів в Україні.

Метою дослідження є наукове обґрунтування необхідності запровадження ЄСВ в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо вирішення проблем його справляння з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Чинна система соціального страхування характеризується низкою суттєвих недоліків у забезпеченні прозорості та публічності діяльності фондів, потребі уніфікації бази нарахувань страхових внесків та єдиної процедури їх сплати, що проявляється у:

- дублюванні страховими фондами функцій, пов’язаних із реєстрацією страхувальників, формуванням інформаційної системи відомостей про застрахованих осіб, збором коштів, забезпеченням звітності;

- відсутності абсолютної прозорості функціонування соціальних фондів та залежності системи соціального страхування від політичної ситуації в країні;

- значних витратах часу та коштів роботодавців на адміністрування страхових внесків [5].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що розв’язання вищезазначених проблем є можливим при запровадженні цілісної системи звітності, фінансового обліку та контролю шляхом сплати ЄСВ.

Перші пропозиції стосовно впровадження ЄСВ були підготовлені ще восени 2002 р. у законопроекті “Про єдиний соціальний внесок”, у 2010 р. доопрацьований проект закону “Про збір та облік єдиного соціального внеску” знайшов своє відображення у прийнятому Законі України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” № 2464-VI від 08. 07. 2010, що вступає в силу з 01. 01. 2011 року [3].

Ключовим нововведенням ухваленого документа є відмова від нарахування роботодавцями та найманими працівниками чотирьох внесків – до Пенсійного фонду України, фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у зв’язку із тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Замість них запропоновано запровадити ЄСВ, який розподілятиметься між вищезазначеними фондами.

У цілому запровадження ЄСВ значно спрощує процедуру взаємодії роботодавців із фондами. Зокрема, за розрахунками Міністерства праці та соціальної політики України, після запровадження системи збору та обліку ЄСВ адміністративні витрати роботодавців (на нарахування страхових внесків, оформлення платежів, підготовку та подання звітності, актів перевірок) скоротяться вдвічі. Загальна економія коштів роботодавців становитиме близько 1 млрд. грн. на рік [1].

Попри це, на офіційному сайті Президента України такі розрахунки свідчать, що спрощення адміністрування страхових внесків дозволить роботодавцям щорічно економити більш як 2 мільярди гривень власних коштів [11].

Відтак, незрозумілою залишається методика визначення економії цих коштів. Враховуючи ж раніше здійснені витрати тих роботодавців, які запровадили електронну звітність до Фондів соціального страхування, така економія від запровадження ЄСВ взагалі нівелюється. Крім того, на нашу думку, вирішення проблеми подання звітів до усіх діючих соціальних фондів з метою економії власних коштів роботодавця можна було б досягнути іншим шляхом – автоматизації подання звітів.

Наступною задекларованою ідеєю запровадження ЄСВ є зменшення витрат на адміністрування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Досвід збору соціальних внесків у країнах Європи дає змогу виокремити 5 основних моделей адміністрування страхових внесків. У таких країнах як Данія, Люксембург, Австрія функції соціального страхування здійснюється паралельно окремими установами, управління системою є повністю децентралізованим; у Бельгії, Іспанії, Італії, Македонії та Болгарії збір внесків централізовано виконує одна установа, водночас, страхові виплати, ведення відповідних баз даних та обліку застрахованих осіб здійснюються окремо кожним із фондів соціального страхування; Чехія, Греція, Литва, Мальта, Португалія, Швейцарія та Словачія мають у своєму керуванні єдину установу, яка здійснює збір страхових внесків, є відповідальною і за здійснення виплат, ведення обліку застрахованих та зберігання необхідних даних; Естонія, Угорщина, Голландія, Словенія, Росія, Сербія, Хорватія, Чорногорія, Албанія, Румунія, Боснія та Герцеговина функції збору, контролю, примусового стягнення та управління грошовими потоками надали податковій адміністрації; у Великій Британії, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Ісландії розмежовують всі функції: на єдину установу покладаються всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, тоді як збір і розподіл внесків здійснюють податкові органи [1].

Сьогодні Україна входить по впровадженню ЄСВ до першої групи країн, які здійснюють паралельне виконання окремими установами соціального страхування своїх функцій. Управління системою є повністю децентралізованим і відокремленим від податкової системи.

З 1. 01. 2010 р. у зв'язку із запровадженням ЄСВ в Україні концентрація інформаційних та грошових потоків буде знаходитись у сфері діяльності Пенсійного фонду України, який буде відповідальним за збір коштів, облік страхувальників, повноту та своєчасність сплати внесків, отримання звітів; у компетенції фондів соціального страхування залишається функція контролю за порядком витрачання страхових коштів.

Попри те, що така система має високу гнучкість для забезпечення державного регулювання, незалежні експерти стверджують, що механізм єдиного соціального внеску призведе до створення монопольного становища Пенсійного фонду України та може призвести до фінансування його дефіциту за рахунок інших фондів соціального страхування [10].

Варто зауважити, що зазначена негативна практика уже спостерігалася у 2008-2009 рр., коли окрім прямих трансфертів з Державного бюджету Пенсійному фонду України, з огляду на тимчасові касові розриви для фінансування пенсійних виплат Пенсійному фонду України надавалися безвідсоткові позики, що надходили з єдиного казначейського рахунку, зменшуючи вихідне сальдо [12]. Таким чином, наявність коштів на певну дату у Державному бюджеті України не повною мірою відповідала дійсному залишку на єдиному казначейському рахунку, що, як наслідок, призвело до розбалансування платіжної системи України.

Що ж стосується зменшення витрат на адміністрування у фондах соціального страхування та скорочення штатів у фондах, дослідження співвідношення між обсягом адміністративних витрат та загальними видатками системи, а також розміром ВВП, проведені експертами Світового банку, щодо 34 європейських країн свідчать, що збільшення ступеня інтегрованості системи не суттєво впливає на зниження витрат її адміністрування [1]. З огляду на це, піддається сумніву і можливість скорочення адміністративних видатків фондів соціального страхування понад 60 мільйонів гривень [11].

Крім того, деякі міжнародні експерти зазначають, що “великий масив даних підвищує ризик системних помилок та збоїв у роботі системи” [7]. Тому виникає необхідність працювати з декількома меншими, але повністю уніфікованими в усіх питаннях обробки базами даних.

З метою економії адміністративних витрат соціальних фондів, як вбачає Д. Карамішев, і з чим повністю ми погоджуємося, перш за все, необхідно “провести ревізію всіх ризиків і витрат, які обслуговують і роблять позабюджетні соціальні фонди” шляхом створення комісії з регулювання соціально-трудова відносин [6]. Це дозволить підвищити відповідальність фондів соціального страхування за цільове використання власних фінансових ресурсів та в кінцевому результаті приведе до їх економії.

Не існує єдиної думки серед науковців стосовно визначення установи, функцією якої буде контроль за збором єдиного соціального внеску. Так, наприклад, О. Бетлій, експерт Інституту економічних досліджень і полі-

тичних консультацій, вважає, що оскільки база даних для нарахування по фондах державного соціального страхування збігається з базою для нарахування податку з доходів фізичних осіб, наявна в Державній податковій адміністрації України, то і функції контролю має здійснювати саме цей орган [4].

Однак, вивчення досвіду Росії у впровадженні єдиного соціального податку свідчить, що його введення внаслідок розпорошення функцій контролю за сплатою єдиного соціального податку (податкові органи не зацікавлені у повноті його справляння), необґрунтованого зменшення розміру цього податку призвело до зниження обсягу надходжень коштів до фондів соціального страхування та Пенсійного фонду [8, с. 53].

Варто зазначити й те, що запровадження ЄСВ в Україні не призведе до порушення фінансової стабільності фондів, оскільки законом не передбачено зменшення розміру єдиного соціального внеску та пропорцій його розподілу за видами соціального страхування, які запропонувало Міністерство праці, та соціальної політики, беручи до уваги результати розрахунків фондів (за погодженням з організаціями роботодавців і професійних спілок).

Основним надбанням закону стало не зменшення ставки ЄСВ, а спрощення процедур звітування та сплати соціальних внесків. В першу чергу, це пов'язано з тим, що сьогодні існує багато дискусій щодо розміру ЄСВ (спочатку 20%, а тепер і 15%), що дозволить легалізувати виплату заробітної плати [2, с. 4].

Проте зменшити майже вдвічі чинну ставку – це занадто радикально і небезпечно для своєчасної виплати пенсій та допомоги безробітним, тимчасово непрацездатним та травмованим на виробництві. Варто зауважити, що подібний експеримент був проведений у Росії. Цей досвід виявився вкрай негативним: за період дії єдиного соціального податку значно зріс дефіцит Пенсійного фонду, у соціальних страхових фондів не вистачає коштів для підвищення розмірів соціальних виплат застрахованим особам [8, с. 54].

Стимулювати роботодавців офіційно виплачувати заробітну плату та сплачувати соціальний внесок можна шляхом якнайширшого забезпечення інтересів та прав найманої особи. Однак це стане можливим тільки за умови впевненості працюючої особи у тому, що всі відраховані роботодавцем кошти належать безпосередньо їй і в майбутньому вона їх отримає.

Варто зауважити, що в багатьох європейських країнах (Бельгії, Швеції, Німеччині, Франції, Польщі, Угорщині) внески працівників та роботодавців на соціальне страхування у вартості робочої сили є значно вищими, ніж в Україні. В тих же країнах, де розмір соціально-страхового податку є меншим, ніж в Україні (наприклад, у Данії), вищим є прибутковий податок. Відтак, соціальні виплати фінансують в основному за рахунок прибуткового податку.

Отже, як свідчить зарубіжний довід, зниження соціальних внесків без визначення альтернативних джерел формування бюджетів фондів соціального страхування не призведе до легалізації заробітної плати, а лише спричинить дефіцит коштів соціального страхування та поставить під загрозу виконання основних соціальних програм.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що запровадження ЄСВ у зарубіжних країнах є одним із найуспішніших і найменш суперечливих заходів, здійснених з метою ефективного функціонування системи соціального страхування, що зумовлює необхідність врахування їх досвіду в Україні. На сучасному етапі розвитку соціально-економічних перетворень запровадження ЄСВ є одним із варіантів удосконалення механізму адміністрування соціальних внесків. Водночас, ідея запровадження ЄСВ не вирішує основної проблеми системи соціального страхування – зниження навантаження на основних платників страхових внесків. Відтак, постає необхідність підготовки та затвердження комплексної програми заходів, яка б визначила послідовність дій та сферу відповідальності кожного з учасників у процесі реформування системи соціального страхування, містила перелік питань, що потребують першочергового прийняття відповідних рішень.

Література:

1. Актуальні питання, що виникли під час опрацювання законопроекту про єдину систему збору та обліку внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?sessionId=D422860C480FCD2B18BC592FAC25758C?art_id=46966&cat_id=35669.
2. Дацюк Л. “Єдиний соціальний” – чи то податок, чи то внесок? / Л. Дацюк // Хрещатик. – 2007. – 20 лют. – С. 4.
3. Закон України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” № 2464-VI від 08. 07. 2010 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Експерт: Функцію адміністрування єдиного соціального внеску логічно передати ДПАУ. За матеріалами УНІАН [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~/1/0/all/2010/04/23/194816>.
5. Іщенко Г. “За” і ”проти” єдиного соціального внеску / Г. Іщенко // Урядовий кур'єр. – 2003. – 1 лист. – С. 7.
6. Карамішев Д. Єдиний соціальний податок: податок чи профанація? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/243>
7. Коментарі іноземних фахівців у сфері пенсійного забезпечення до дискусійних питань, які виникли при опрацюванні проекту Концепції подальшого проведення пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78879&cat_id=34953.
8. Мельник С. Позитивні та негативні аспекти єдиного соціального вне-

ску // Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді. – 2009. – № 7. – С. 52 – 55.

9. Пізик І. Легалізація єдиного соціального податку [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/503/>.

10. Петренко О. Хто у Верховній Раді провокатор? Конфедерація вільних профспілок України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://kvpu.org.ua/MainNews/Top/mn_07_07_2010.aspx.

11. Президент України підписав кілька законів та доручення. Офіційне Інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/17738.html>.

12. Реальний стан виконання загального фонду Державного бюджету та наповнення Пенсійного фонду. Аналіз Головної служби соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/13733.html>.